

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมหนึ่งๆ มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์สังคมที่จะต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบ ข้อบังคับหรือบรรทัดฐานทางสังคมร่วมกัน ถ้าบุคคลใดไม่ประพฤติปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนกฎระเบียบข้อบังคับนั้นๆ ก็จะต้องถูกลงโทษหรือถูกมองในทางไม่ดี เมื่อกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เหล่านี้เป็นตัวกำหนดให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตามคนหมู่มากของสังคม ทำให้บุคคลบางกลุ่มที่มีความรู้สึกกดดันต่อกรอบทางสังคมดังกล่าว ต้องการหาพื้นที่ให้กับตนเองเพื่อปลดปล่อยความรู้สึกภายในจิตใจ และการแสดงออกถึงการมีอยู่ของตัวเอง Charles Horton Cooley (อ้างถึงในพงศพร สุรัตน์วิกุลและคณะ, 2541) ได้กล่าวว่า การสำนึกของตัวเองเป็นผลสะท้อนจากการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งบุคคลจะมีความรู้สึกสำนึกถึงความมีอยู่ของตัวเอง นั้นแสดงให้เห็นว่าเมื่อบุคคลมีการปฏิสัมพันธ์กันในสังคม ทำให้บุคคลมีความรู้สึกสำนึกของตัวเอง โดยการหาพื้นที่ให้กับตนเองในการแสดงออก ดังนั้นพื้นที่ที่เกิดขึ้นจึงเป็นพื้นที่ของการสร้างความหมายใหม่ให้เกิดขึ้นแก่ตนเองหรือกลุ่มของตนเองด้วย

แต่เดิมพื้นที่ในสังคมไทยจะแบ่งออกอย่างเป็นสัดส่วน มีการแบ่งขอบเขตพื้นที่ระหว่างพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะอย่างชัดเจน อาณาบริเวณของพื้นที่ส่วนตัวจะมีความมิดชิด ปกปิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอก กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นเรื่องส่วนตัว เช่น ห้องนอน ซึ่งเป็นพื้นที่ของการหลับนอน บุคคลอื่นจะล่วงล้ำเข้าไปไม่ได้จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของก่อน เป็นต้น ส่วนลักษณะของพื้นที่สาธารณะ (Public Space) นั้นจะเป็นพื้นที่ของการเปิดเผย มีการพบปะ พุดคุย ร่วมประชาคม มีปฏิสัมพันธ์แบบครบครันหรือญาติ มีความเอื้ออาทรกันและกัน ปัจจุบันเมื่อสังคมเปลี่ยนไป ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลง การมีปฏิสัมพันธ์แบบเดิมก็ค่อยๆ จางลง บริบทพื้นที่สาธารณะถูกริดรอน ทำให้สังคมหรือชุมชนที่มีการใช้พื้นที่สาธารณะในการแสดงบทบาททางสังคม เป็นเพียงพื้นที่ของการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น สวนสาธารณะ เป็นต้น

ด้วยเหตุผลข้างต้น จึงทำให้คนเรามีความรู้สึกที่จะพยายามสร้างพื้นที่ หรืออาณาเขตทางอำนาจของตัวเองแยกออกมาจากสังคมที่เป็นอยู่ เพื่อให้ตัวเองหลุดจากกรอบของสังคมซึ่งอาจจะ เป็นเพียงแค่ชั่วระยะเวลาหนึ่งนั้น จึงนำไปสู่การสร้างพื้นที่ความเป็นส่วนตัวในพื้นที่สาธารณะ

เพื่อให้ตัวเรามีความรู้สึกถึงการได้ระบาย ปลดปล่อย ความรู้สึกนึกคิดภายในตัวตน ดังทฤษฎีของ فروยด์ (อ้างถึงในพวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2541) ได้แบ่งความมีตัวตนออกเป็น 3 ส่วน คือ id, ego, และ superego ซึ่งทั้งสามส่วนนี้จะต้องมีความสัมพันธ์กันเพื่อไม่ให้เกิดการแสดงตัวตน ออกมาอย่างไม่ถูกไม่ควร และพื้นที่ที่เป็นส่วนตัวในพื้นที่สาธารณะที่ว่านี้ก็คือ ส้วมสาธารณะ (Public Toilets) ซึ่งเป็นพื้นที่ในการแสดงความเป็นส่วนตัว ที่กีดกันไม่ให้สังคมภายนอกเข้ามา รุมเร้าสิ่งที่เราต้องการแสดงออกได้ นอกจากเป็นการปลดปล่อยทางด้านร่างกายแล้ว ยังมีการ ปลดปล่อยในด้านจิตใจอีกด้วยนั่นคือ การขีดเขียนข้อความหรือภาพตามฝาผนังส้วม แสดงให้เห็น ถึงภาวะที่คนเราเวลาอยู่ในส้วมจะมีความเป็นส่วนตัวสูง สามารถที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่มีกรอบ ภายนอกมากดดัน จึงทำให้เกิดข้อความต่างๆ มากมายในนั้น ทั้งภาษาที่สุภาพและหยาบคาย ซึ่ง ล้วนแล้วออกมาจากจิตใต้สำนึกของคนเราทั้งสิ้น และเป็นการสร้างอำนาจบนพื้นที่ว่างในพื้นที่ สาธารณะให้กับตนเองอีกด้วย

เมื่อ ส้วมสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัว ในการระบาย หรือปลดปล่อยทั้ง ทางด้านร่างกายและจิตใจ ที่พบเห็นได้ในสังคมปัจจุบันแล้ว ยังมีพื้นที่สาธารณะอีกพื้นที่หนึ่งของการ แสดงออกในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งอยู่ในบริบทของโลกเสมือนจริง (Virtual Reality) โดยมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาเป็นสื่อกลาง นั่นก็คือ เว็บไซต์ในโซเชียลมีเดีย อันเป็นพื้นที่ที่ผู้คน ปรารถนาที่จะเข้าไปใช้ในการระบายหรือแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกนึกคิดของตนต่อประเด็น ต่างๆ ในเว็บไซต์ ของเว็บไซต์นั้นๆ อย่างอิสระเสรีและนับว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ในทั้งสอง บริบทนี้(ส้วมสาธารณะและเว็บไซต์ในโซเชียลมีเดีย) ล้วนแล้วแต่เป็นการสร้างอำนาจบนพื้นที่ ความเป็นส่วนตัวสู่พื้นที่สาธารณะ เพื่อให้เห็นถึงการแสดงออกภายใต้ความรู้สึกนึกคิดของปัจเจก ซึ่งเป็นสิ่งที่จะยังคงเกิดขึ้นคู่ขนานกันไปในโลกแห่งความเป็นจริง ตราบใดที่คนเรายังต้องการ พื้นที่เพื่อการแสดงอำนาจของเรามีตัวตนของตนเองอยู่

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาทัศนคติต่อความเข้าใจ พื้นที่ความเป็นส่วนตัวในพื้นที่สาธารณะของ สังคมไทย

1.2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการแสดงออกในความเป็นตัวตน บนพื้นที่ความเป็นส่วนตัว ระหว่างส้วมสาธารณะกับเว็บไซต์ในโซเชียลมีเดีย

1.3 คำถามในการวิจัย

1.3.1 ในสังคมไทยมีความเข้าใจในเรื่องพื้นที่ทั้งที่เป็นพื้นที่ส่วนตัว และพื้นที่สาธารณะอย่างไร

1.3.2 เมื่อมนุษย์มีความรู้สึกต้องการที่จะมีพื้นที่ส่วนตัว ที่จะแสดงออกซึ่งการเป็นตัวตนในสังคมทั้งในบริบทของส้วมสาธารณะและเว็บบอร์ดในไซเบอร์สเปซนั้น มีลักษณะที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

1.4 แผนการดำเนินงาน ขอบเขต และวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงความเข้าใจเรื่องพื้นที่ การสร้างความเป็นส่วนตัว ในพื้นที่สาธารณะ และการแสดงความเป็นตัวตน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์ และทำการบันทึกข้อความที่เกิดขึ้น ทั้งในบริบทของส้วมสาธารณะ ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ และเว็บบอร์ดในเว็บบอร์ด ทั้งนี้เพื่อค้นหา ตัวตนในการแสดงออกต่อพื้นที่ รวมทั้งผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space) แนวคิดความเป็นตัวตน (Self) แนวคิดบุคลิกภาพ (Personality) และแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

1.4.1 ขอบเขต และวิธีการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากการแยกประเภทของส้วมสาธารณะ ตามลักษณะพื้นที่การใช้งาน และมีผู้พบเจอร่องรอยขีดเขียนมากที่สุด ได้แก่ สถานศึกษา ตลาดสด สวนสาธารณะ สถานบันเทิงและสนามกีฬา ส่วนเว็บบอร์ด พิจารณาจากเว็บไซค์ที่มีเว็บบอร์ดเป็นพื้นที่สาธารณะ และมีผู้ใช้งานมากที่สุด ในแต่ละประเภทประจำปี 2005 (ศูนย์สถิติเว็บไทย) ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างดังต่อไปนี้ คือ www.sanook.com เว็บไซค์ประเภทบันเทิง, www.manager.co.th เว็บไซค์ประเภทข่าว-สื่อ, www.soccersuck.com เว็บไซค์ประเภทกีฬา, www.eduzone.com เว็บไซค์ประเภทการศึกษาและ www.mthai.com เว็บไซค์ประเภทบุคคล-สังคม

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษานินภาคตัดขวาง (Cross-Sectional) โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลทุกวัน เป็นเวลา 1 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม - 31 กรกฎาคม 2549 ซึ่งผู้วิจัยจะทำหน้าที่สังเกตการณ์ และจดบันทึกการสื่อสารด้วยคอมพิวเตอร์

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Descriptive Research) โดยการวิเคราะห์ด้วยบท (Text) ที่เกิดขึ้น และใช้ แนวคิดทฤษฎีเรื่องพื้นที่ แนวคิดความเป็นตัวตน แนวคิดบุคลิกภาพ และแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

กรอบแนวคิด เรื่องพื้นที่ (Space) และแนวคิดว่าความเป็นส่วนตัว (Privacy) จะวิเคราะห์ ในประเด็นดังนี้

- 1.4.1.1 มิติด้านกายภาพพื้นที่
- 1.4.1.2 มิติด้านกิจกรรม
- 1.4.1.3 มิติด้านหน้าที่

กรอบแนวคิดเรื่องความเป็นตัวตน(Self) แนวคิดทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality) แนวคิดความเป็นส่วนตัว(Privacy) และแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR) จะวิเคราะห์ ในประเด็นดังนี้

- 1.4.1.4 มิติด้านรูปแบบ
- 1.4.1.5 มิติด้านเนื้อหา
- 1.4.1.6 มิติด้านการสื่อสาร

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทำให้ได้ทราบและเข้าใจถึงการสร้างพื้นที่ความเป็นส่วนตัวบนพื้นที่สาธารณะของสังคมไทย

1.5.2 ทำให้ได้ทราบและเข้าใจถึงการแสดงออกถึงความเป็นตัวตน ที่เกิดจากร่องรอยขีดเขียนในส้วมสาธารณะและเว็บบอร์ดในไซเบอร์สเปซ

1.6 นิยามศัพท์

พื้นที่ส่วนตัว (Private Space)	เป็นพื้นที่ที่เราสามารถทำอะไรก็ได้ตามความต้องการ และผู้ที่เข้ามาได้นั้นต้องได้รับอนุญาตจากผู้ที่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ ก่อน
พื้นที่สาธารณะ (Public Space)	เป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้าถึง และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้โดยมีกฎ กติกาของสังคมเป็นผู้ตรวจสอบ
ส้วมสาธารณะ (Public Toilet)	ส้วมที่ให้บริการตามสถานที่สาธารณะ ที่อยู่ทั้งภายในตัวอาคารและภายนอกอาคาร
ไซเบอร์สเปซ (Cyberspace)	พื้นที่ของชุมชน ที่มีการเชื่อมต่อกันในระบบเครือข่ายขนาดใหญ่ (อินเทอร์เน็ต) โดยไม่มีข้อจำกัดขอบเขตของพื้นที่และเวลา
เว็บไซต์ (Website)	ที่อยู่ของข้อมูลข่าวสาร ในอินเทอร์เน็ตเป็นข้อมูล HTML (Hypertext Mark-up Language) ที่มีการนำเสนอทั้งข้อมูลภาพ และข้อมูลเสียง
เว็บบอร์ด (Webboard)	กระดานข่าว/กระดานเสวนา ที่เราสามารถแสดงความคิดเห็น ในการตั้งหรือตอบคำถาม (กระทู้) ที่มีอยู่ในเว็บไซต์ได้
ความเป็นตัวตน (Self)	การแสดงออกทางความคิดของตนเอง ผ่านการถ่ายทอดออกมาเป็นตัวหนังสือหรือข้อความ ที่อยู่ในส้วมสาธารณะ และเว็บบอร์ดในเว็บไซต์ที่ต้องการให้เห็นถึงการเป็นตัวตนของตนเองในสังคม